

Mishnah Avot, chapter 3

משנה אבות פרק ג

(1) Akaviah ben Mehalalel says: Consider three things and you will not come to sin. Know from where you came, and to where you are going, and before Whom you will have to give an account and reckoning. Where you come from? From a putrid drop [which should serve as a safeguard against undue pride]. Where are you going? To a place of dust, maggots, and worms [which should serve as a safeguard against unworthy worldly pleasures]. Before whom you will have to give an account and reckoning? Before the King of kings the Holy One blessed is He [which should serve as a safeguard against sin].

א עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע, מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת, מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך, למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנינא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א), ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכונה שרויה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע יי ויכתב ספר

(2) Rabbi Hanina the deputy High priest says: Pray for the welfare of the government, for were it not for the fear of government [retribution], man would swallow up his neighbor alive. Rabbi Hanina ben Tradyon says: Two people who are sitting together and there are no words of Torah exchanged between them, this constitutes a session of scorners, as it says: “Nor sits in the seats of scorners” (Psalms1:1). However, if two sit and discuss words of Torah the presence of the *Shekinah* is with them, as it says: “Then they that feared the Lord spoke one to the other and the Lord hearkened and heard and a book of remembrance was

רבנו עובדיה מברטנורא

א עקביא. מטפה סרוחה. טפת ש"ז ואע"פ שבשעת העבור אינה סרוחה שאינה מסרחת ברחם האשה עד לאחר שלשה ימים וכשתסריח אינו ראוי להזריע מ"מ קרי לה טפה סרוחה מפני שהיא קרובה להסריח מיד כשהיא חוץ למעי האשה. והמסתכל שבה מטפה סרוחה נצול מן הגאות. והמסתכל שעתיד לילך למקום עפר רמה ותולעה. נצול מן התאוה והחמדה אל הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה: ב בשלומה של מלכות. ואפילו של אומות העולם: חיים בלעו. דכתיב (חבקוק א) ותעשה אדם כדגי הים. מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חברו. אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחבירו בולע את חברו:

written before him of those who feared the Lord and thought about His Name” (Malachi 3:16). [From the statement: “One to the other”.] I [would] only know two people, How do I know that even if one person is studying Torah that Holy One blessed is He sets aside a reward for him? Because it says: “Though he sits alone and meditates in stillness yet he receives for it” (Lamentations 3:27) [as if the entire Torah was worth giving just for him alone].

(3) Rabbi Shimon says: Three who sat at one table and did not speak words

of Torah, it is as if they have eaten of idolators sacrifices, [of such persons] it is said: “For all their tables are full of vomit and filth, so that there is no **מקום**” [taken to mean here, no G-d, i.e., no words of Torah] (Isaiah 28:8). However, three that ate at a table and did speak words of Torah, it is as if they have eaten from the table of the Omnipresent, blessed is He, as it is said: “And He said to me [i.e., when there are words of Torah]: This is the table before the Lord” (Ezekiel 41:22).

(4) Rabbi Hanina ben Hakhinai says: He who stays awake at night, and one who walks alone at night [without thoughts of Torah] and makes room in his heart for idleness [nighttime being a dangerous time to be wandering alone],

רבנו עובדיה מברטנורא

יראי ה' איש אל רעהו. הרי כאן שנים: **וידום.** לשון קול דממה דקה בדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש: **כי נטל עליו.** כאלו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד: **ג ולא אמרו עליו דברי תורה.** ובבהמ"ז שמברכים על השלחן יוצאין ידי חובתן. וחשוב כאלו אמרו עליו דברי תורה. כך שמעת: **מזבחי מתים.** תקרובת ע"ג דכתיב (תהלים קו) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: **מלאו קיא צואה.** וע"ג קרויה צואה דכתיב (ישעיה ל) צא תאמר לו: **בלי מקום.** בשביל שלא הזכירו שמו של המקום ברוך הוא על השלחן: **שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.** מיד כשדבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני ה'. וי"א מראשו של מקרא הוא יוצא. דכתיב והמזבח עץ שלש אמות. אל תקרי אמות אלא אמות. כמו יש אם למקרא. שלש כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה מקרא. משנה. וגמרא. שצריך אדם לדבר בהן על השלחן. ואו קרוי שלחן אשר לפני ה'. כך פירש רש"י: **ד הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי.** ומחשב בלבו דברי הבאי: **הרי זה מתחייב בנפשו.** לפי שלילה הוא זמן למזיקים. והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים

זכרון לפניו ליראי יי' ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים. מניין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שקר, שנאמר (איכה ג), ישב בדרך וידם כי נטל עליו: ג רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח), כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא), וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה': ד רבי חנינא בן חכניאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב

forfeits his life [however, if he had thoughts of Torah, this would protect him].

(5) Rabbi Nehuniah ben Hakanah says: Whoever accepts upon himself the yoke of Torah will be relieved from the yoke of government and the yoke of worldly concerns; but whoever throws off the yoke of Torah from himself will be burdened with the yoke of government and the yoke of worldly concerns.

בַּנְּפֹשׁוֹ: הַ רַבִּי נְחֻנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְּקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה, מֵעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרֶךְ אֶרֶץ. וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עַל תּוֹרָה, נוֹתֵן עָלָיו עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרֶךְ אֶרֶץ: וְרַבִּי חֵלְפָתָא בֶּן דּוּסָא אִישׁ כִּפְר חֲנִינְיָה אוֹמֵר, עֲשֶׂרָה שְׂוִישְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שְׁנַאֲמַר (תהלים פב), אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדַת אֵל. וּמִנִּין אֶפְלוּ חֲמִשָּׁה, שְׁנַאֲמַר (עמוס ט), וְאֶגְדְּתוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. וּמִנִּין אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה, שְׁנַאֲמַר (תהלים פב), בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנִּין אֶפְלוּ שְׁנַיִם, שְׁנַאֲמַר

(6) Rabbi Halafta ben Dosa of Kefar Hananiah says: When there are ten people sitting together and engaged in Torah, the Divine Presence rests among them, as it says: “God stands **אל בעדת** — in a **congregation** of the Almighty” (Psalms 82:1) [this is deduced from the verse regarding the spies sent by Moshe Rabbeinu where they are referred to as; **לעדה הרעה** — evil **congregation** (see Numbers 14:27) and since Yehoshua and Kalev were righteous, that leaves ten]. From where do I know that this applies even with five [i.e., a court of three and two litigants]? Because it is said: “[He builds His upper chambers in the heaven] and He founded His band upon the earth” (Amos 9:6) [band is indicative of five fingers closed into a fist]. How do we know that this applies even to three? Because it says: “In the midst of judges He judges” (Psalms 82:1). How do we know that this applies even to two? Because it says: “Then they that fear the

בנו עובדיה מברטנורא

וכמה פגעים רעים. ואם היה מחשב בדברי תורה היה משמרתו: **ה עול מלכות**. משא מלך ושרים: **דרך ארץ**. עמל וטורח הפרנסה לפי שמלאכתו מתברכת: **הפורך ממנו עול תורה**. האומר קשה עולה של תורה ואיני יכול לסובלה: **ו עשרה שהיו יושבים בדיון**. גרסינן: **בעדת אל**. ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר במרגלים (במדבר יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב הרי י: **ומנין אפילו חמשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט**. שלשה דיינים. ושני בעלי דינים: **ומנין אפילו שלשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה**. האש והאור והמים שהם שלשה. על ארץ יסדה. על יסוד הארץ הם מקיפים. הרי לך ששלשה קרוין אגודה. אי נמי מצינו שלשה קרוין אגודה. אגודת אוזב שהם שלש קלחים. ויש ספרים שכתוב בהן ומנין אפילו חמשה שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. שאדם אוגד בידו אחת שיש בה ה' אצבעות. כלל אצבעות שביד קרוין אגודה. ובראש המקרא הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו. כלומר השכינה שהיא בשמים יורדת למטה לארץ כשיש שם אגודה עוסקים בתורה. ומנין אפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט. שהדיינים הם ג': **כי נטל**

Lord spoke to one another and the Lord hearkened and heard” (Malachi 3:16). And How do we know that this applies even to one? Because it says: In every place where I have my Name mentioned I will come to you and bless you.

(7) Rabbi Elazar of Bartotha says: Give to Him that which is His [from your time and possessions], because you, and all that you have, are His. And so it states regarding David who said: “Everything comes from You and we have given You only that which is Yours” (Chronicles I 29:14). Rabbi Shimon says: One who walks on the road while rehearsing his studies and interrupts his rehearsing to say: How beautiful is this tree! How beautiful is this

field [or any other statement]! Scripture regards him as if he forfeits his life.

(8) Rabbi Dostai bar Yannai says in the name of Rabbi Meir: Whoever forgets one word of his study [due to a lack of review] Scripture regards him as forfeiting his life [since this may lead to a mistaken ruling.] as it is said: “Only guard yourself, and protect your soul diligently, lest you forget the things which your eyes saw” (Deuteronomy 4:9). I might think even if his studies proved too difficult for him, therefore the verse says: “And lest these things depart from your

רבנו עובדיה מברטנורא

עליו. [עיינ תי"ט] לשון סכך. תרגום וסכות ותטל. כלומר שהשכינה סוככת עליו: ז תן לו משלו. לא תמנע מלהתעסק בחפצי שמים בין בגופך בין בממונך שאינך נותן משלך לא מגופך ולא מממונך. שאתה וממונך שלו: **מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה.** הוא הדין לכל שיחה בטלה. אלא שדבר בהווה שדרך הולכי דרכים לדבר מה שרואים בעיניהם ויש אומרים דאשמעינן רבותא דאע"ג דעל ידי כן הוא מברך ברוך שככה לו בעולמו. אעפ"כ מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו מפני שהפסיק ממשנתו: **ניר:** תלם המחרישה. כמו נירו לכם ניר (ירמיה ד): **ז כל השוכח דבר אחר ממשנתו.** בשביל שלא חזר עליה מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו. ושגגתו עולה ודון. א"נ כאילו מתחייב בנפשו לפי שאותה משנה היתה משמרתו. ועבשיו ששכחה אינה משמרתו: **תקפה עליו משנתו:** שהיתה קשה עליו ומתוך הקושי

(מלאכי ג), אִזְ נִדְבְּרוּ יְרָאִי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגו'. וּמִנִּין אֶפְלוּ אֶחָד, שְׁנַאמֵר (שמות כ), בְּכָל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֲזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלָיֶךָ וּבְרַכְתִּיךָ: ז רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בְּרִתּוֹתָא אָמַר, תֵּן לוֹ מִשְׁלוֹ, שְׂאֵתָה וְשִׁלְךָ שְׁלוֹ. וְכֵן בְּדוֹד הוּא אָמַר (דברי הימים א כט) כִּי מִמֶּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לְךָ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמִפְּסִיק מִמְּשֻׁנְתּוֹ וְאוֹמֵר, מַה נָּאָה אֵילָן זֶה וּמַה נָּאָה נֵיר זֶה, מֵעֵלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: ח רַבִּי דוֹסְתַאי בְּרַבִּי יֵנְאִי מִשׁוּם רַבִּי מֵאִיר אָמַר, כָּל הַשׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמְּשֻׁנְתּוֹ, מֵעֵלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שְׁנַאמֵר (דברים ד), רַק הַשְּׁמֵר לְךָ וְשִׁמֵּר נַפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יְכוֹל אֶפְלוּ תִקְפָּה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תִּלְמוּד לֹמֵר

heart, all the days of your life” (ibid.) thus he does not forfeit his life unless he deliberately removes them from his heart.

(9) Rabbi Hanina ben Dosa says: Anyone whose fear of sin precedes his wisdom [who studies so that he should fear sin], his wisdom will endure, but anyone whose wisdom precedes his fear of sin [he does not study in order to further his observance] his wisdom will not endure. He also used to say: Anyone whose deeds [and performance of *mitzvot*] exceeds his wisdom, his wisdom will endure, but anyone whose wisdom exceeds his

deeds [he is lax in observing *mitzvot*], his wisdom will not endure.

(10) He used to say: Anyone who is pleasing to his fellow man is also pleasing to the Omnipresent [and if he is popular and beloved on Earth it is certain that he is popular and loved above], but anyone who is not pleasing to his fellow man is also not pleasing to the Omnipresent. Rabbi Dosa ben Horkinas says: Sleeping in the morning [past the time of reading the Shema] drinking wine midday [which leads to intoxication], and [idle] talk with children and sitting in the assemblies of the ignorant [talking about worthless things] drive a man from the world.

רבנו עובדיה מברטנורא

שבה שכחה: **ט כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו.** אני שמעתי שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו. שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאהיה ירא חטא. וזה ע"ד שאמרו תחלת המחשבה סוף המעשה: **חכמתו מתקיימת.** שהחכמה מביאתו למה שלבו חפץ והוא נהנה בה; **וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו.** שאינו לומד ע"מ לעשות. הואיל ואין לבבו פונה להיות ירא חטא אין חכמתו מתקיימת. שמתוך שהיא מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומאסה ומניחה: **כל שמעשיו מרובים מחכמתו.** הכא מיירי שזריו במצות עשה ולעיל בכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו איירי שנוהר במצות לא תעשה: **י כל שרוח הבריות נוחה הימנו.** כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה: **שינה של שחרית.** שהולך וישן עד שעונת ק"ש עוברת: **ויין של צהרים.** מושך לבו של אדם דכתיב (קהלת ב) למשוך בין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: **ושיחת הילדים.** מבטלת את אבותיהם מלעסוק בתורה; **וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ.**

(שם) ופן יסורו מלִבְכֶּךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָאֵינּוּ מִתְחִיב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֵׁיִשֵּׁב וְיִסְרֶם מִלְּבוֹ: **ט רבי חנינא בן דוסא אומר,** כֹּל שִׁירָאת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֲכָמְתוֹ, חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שִׁחְכָמְתוֹ קוֹדֶמֶת לִירָאת חֲטָאוֹ, אֵין חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. הוּא הִיָּה אוֹמֵר, כֹּל שִׁמְעֵשׂוּ מִרְבִּין מִחֲכָמְתוֹ, חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֹל שִׁחְכָמְתוֹ מִרְבָּה מִמְעֲשָׂיו, אֵין חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: **י הוּא הִיָּה אוֹמֵר,** כֹּל שְׂרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיְמָנוּ, רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיְמָנוּ. וְכֹל שְׂאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הַיְמָנוּ, אֵין רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הַיְמָנוּ. רַבִּי דוּסָא בֶן הֶרְכִּינֶס אוֹמֵר, שְׁנָה שֶׁל שַׁחְרִית, וַיֵּין שֶׁל צַהֲרִים, וְשִׁיחַת הַיְלָדִים, וְיִשִּׁיבַת בֵּיתֵי כְּנִסְיֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאֵין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

(11) Rabbi Elazar of Modai says: One who profanes sanctified things [by invalidating sacrificial offerings either by improper thought or action, or by the misuse of sanctified items] and one who slights the [Hol HaMoed] festivals and one who causes the face of his fellow man to turn white [i.e., humiliates him] in public and who violates the covenant of our father Abraham peace be upon him [by not agreeing to be circumcised or who stretches the foreskin to cover up his circumcision] and one who interprets the Torah contrary to *halachah* — even though he is knowledgeable in Torah and has many good deeds, he has no share in the World to Come [without prior repentance].

יֵאָרְבִי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעֵי אֹמֵר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקִּדְשִׁים, וְהַמְבַזֵּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, וְהַמְלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרִבִּים, וְהַמְפַר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, וְהַמְגַלָּה פְּנִים בַּתּוֹרָה שְׁלֹא כְהַלְכָהּ, אִף עַל פִּי שֵׁישׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא: יֵב רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אֹמֵר, הַיְי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתַשְׁחֹרֵת, וְהַיְי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה:

(12) Rabbi Yishmael says: Be swift to serve a superior and be pleasant to your juniors and receive all men cheerfully.

רבנו עובדיה מברטנורא

שמתכנסים ומדברים בדברים בטלים: יֵאָרְבִי הַמְחַלֵּל אֶת הַקִּדְשִׁים. הַמְבִיא קִדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ לַיָּדֵי פִּיגוּל וְנוֹתֵר וְטֵמֵא. אִו הַמוֹעֵל וְהַנִּהַג בֵּין בְּקִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין בְּקִדְשֵׁי בֵּית־הַ: וְהַמְבַזֵּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת. יָמִים שֶׁל חוּה"מ עוֹשֶׂה בְּהֵן מְלֹאכָה. אִו נוֹהַג בְּהֵן מְנַהֵג חוּל בְּאִכִּילָה וְשִׁתִּיה: וְהַמְלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בְּרִבִּים. הַמְתַּבִּישׁ פְּנֵיו מֵאֲדִימוֹת תַּחֲלָה וְאַח"כַּ מִתְּלַבְּנוֹת. שֶׁהַנֶּפֶשׁ יֵשׁ לָהּ ב' תְּנוּעוֹת אַחַת לַחוּץ וְאַחַת לְפָנִים. וְכַשְׂמַבִּישִׁין אֶת הָאָדָם בַּתַּחֲלָה הַרוּחַ מִתְּנוּעַע לְצַד חוּץ כְּמִי שֶׁמִּתְּמַלֵּא חֲמָה וּפְנֵיו מֵאֲדִימוֹת. וְכַשְׂאִינוּ מוֹצֵא טַעֲנָה כִּיִּצֵּר יִסִּיר הַבוֹשָׁה הֵיאָ מֵעַל פְּנֵיו הוּא דוֹאֵג בְּקִרְבוֹ וְנִכְנַס הַרוּחַ לְצַד פְּנֵיו מִפְּנֵי הַצַּעַר וּפְנֵיו מִתְּכַרְכְּמִים וּמִתְּלַבְּנִים וְזוֹ שֶׁאִמְרוּ (ב"מ נח, ב) בַּעֲנִין הַהִלְבְּנָה דֹאִיל סוּמְקָא וְאֵתִי חִיּוּרָא: וְהַמְפַר בְּרִיתוֹ. שְׁלֹא מַל. אִו שְׁמַל וּמִשְׁךְ עֵרְלָתוֹ לְכַסּוֹת הַמִּילָה כְּדִי שְׁלֹא יִרְאֶה שְׁהוּא מְהוּל: וְהַמְגַלָּה פְּנִים בַּתּוֹרָה. שְׁמֵרָאָה פְּנִים וּפִירוּשִׁים בַּתּוֹרָה שְׁלֹא כְהַלְכָה, כְּגוֹן שֶׁמִּתְּרַגֵּם וּמוֹרַעַךְ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְמוֹלֵךְ. וּמוֹרַעַךְ לֹא תִתֵּן לְאֵעֲבֵרָא לְאַרְמִיּוֹתָא. וְאֵין זֶה פְּשוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא. וּבִכְלָל זֶה הַדּוֹרֵשׁ דְּרִשּׁוֹת שֶׁל דּוּפִי. פִּירוּשׁ אַחַר מְגַלָּה פְּנִים שֶׁמַּעֲזִין פְּנִים לְעֵבּוֹר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה בְּפִרְהִסְיָא בִּיד רַמְהָ. וְאֵין לוֹ בּוֹשֶׁת פְּנִים: אַע"פ שֵׁישׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְלֹא חוֹזֵר בַּתְּשׁוּבָה מֵאַחַד מֵעֲבִירוֹת שֶׁבִּידוֹ אַע"פ שֶׁבָּאוּ עָלָיו יִסּוּרִים וּמֵת בִּיִּסּוּרִים אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא אֲבָל אִם חוֹזֵר בַּתְּשׁוּבָה קוֹדֵם מוֹתוֹ אֵין לָךְ דְּבַר שְׁעוּמַד בְּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה: יֵב הַיְי קַל לְרֹאשׁ. לְפָנֵי אָדָם גְּדוּל וּזְקָן וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּישִׁבָה. הַיְי קַל לְעֵבּוֹדָתוֹ וְלִשְׁמֵשׁ לְפָנָיו: וְנוֹחַ לְתַשְׁחֹרֵת. לְאָדָם בַּחוּר שֶׁשְׁעֵרוֹתָיו שְׁחוּרוֹת אֵין צָרִיךְ לְהַקְלֵ עֲצַמְךָ כָּל כֵּךְ אֲלֵא תַעֲמוּד לְפָנָיו בְּנַחַת וּבִישׁוּב: וְהַיְי מְקַבֵּל וְכוּ'. נִגַּד כָּל אָדָם בֵּין רֹאשׁ בֵּין תַּשְׁחֹרֵת תַּעֲמוּד בְּשִׂמְחָה. מְקַבֵּל כְּמוֹ מְקַבֵּל תְּרִגּוֹם נִגַּד קֶבֶל. פִּי אַחַר הַיְי קַל לְרֹאשׁ בְּרֹאשִׁיתָךְ כְּשֶׁאֵתָה בַּחוּר הַיְי קַל לְעֵשׂוֹת רִצּוֹן בּוֹרֵאךְ. וּבּוֹקְנוֹתָךְ כְּשֶׁהוֹשַׁחְרוּ פְּנִיךָ מִפְּנֵי הַזְּקָנָה תַּהָא נּוּחַ לוֹ:

(13) Rabbi Akiva says: Jestng and levity draws a person toward lewdness. Tradition [regarding the spelling of words written חסר — missing a vowel, or מלא — full, from which we deduce certain laws and thus teach us the true meaning of Biblical law] is a protective fence around the Torah, tithes are a protective fence for wealth [as our Sages derive עשר בשביל — give tithes so that you become wealthy (Ta'anit 9a)], vows [to prohibit permitted things] are a protective fence for [encouraging] abstinence. A protective fence for wisdom is silence [as it says: “Even the fool is considered wise when he is silent” (Proverbs 17:28)].

יג רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה. מסורת, סיג לתורה. מעשרות, סיג לעשר. נדרים, סיג לפרישות. סיג לחכמה, שתיקה: יד הוא היה אומר, חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (בראשית ט), כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד), בנים אתם לה' אלהיכם. חביבין ישראל,

(14) He [Rabbi Akiva] used to say: Beloved is man who was created in the image [of God]. [Furthermore] it is a mark of abundant love that it was made known to him that he was created in the image [of God] as it says: “For in the image of God did He create man” (Genesis 9:6). Beloved is Israel who are referred to as Children of the Omnipresent. [Furthermore,] it is a mark of abundant love that it was made known to them that they are called Children of the Omnipresent, as it says: “You are children of the Lord your God” (Deuteronomy 14:1). Beloved is רבנו עובדיה מברטנורא

יג מסורת סיג לתורה. המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחזק לתורה שבכתב. שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצות איך יעשו אותם. כמו בסכות בסכת בשנים חסרים וא' מלא שממנו אנו לומדים להכשיר סוכה בג' דפנות. וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם שנכתב חסר בג' מקומות. ללמד אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזיידים אתם אפילו מוטעים: מעשרות סיג לעושר. דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר: נדרים סיג לפרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתירא שלא יעבור. מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך וע"י כן הוא כובש את יצרו: סיג לחכמה שתיקה. כמה אנן קיימין אי בשתיקה מדברי תורה הרי כבר כתיב והגית בו וגו' אי בשתיקה מרכילות ולשון הרע וקללה דאורייתא נינהו. הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחבירו שיש לו לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר. ועליהם אמר שלמה (משלי יז) גם אויל מחריש חכם יחשב: יד חבה יתירה נודעת לו. רמב"ם פי' חבה יתירה הראה הקב"ה לאדם שהודיעו ואמר לו ראה שבראתיך בצלם. שהמטיב לחבירו ומודיעו הטובה שעשה עמו. מראה חבה יתירה יותר משאילו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה שעשה עמו. ויש לפרש חבה יתירה נודעת להם. חבה גלויה ומפורסמת שלא בלבד אהבה מסותרת היה לו למקום ברוך הוא עם האדם אלא אף חבה גלויה וידועה לכל: שנאמר כי לקח טוב. כל מעשי בראשית שנאמר בו וירא אלהים כי טוב לא נבראו אלא בשביל התורה שנקראת לקח כמה דאת אמר (דברים לב) יערוף

Israel for a cherished utensil [the Torah] was given to them. [Furthermore,] it is a mark of abundant love that it was made known to them that the cherished utensil with which the world was created was given to them, as it says: "I have given you a good teaching do not forsake my Torah" (Proverbs 4:2).

שָׁנַתְנָן לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה. חֶפְזָה יִתְּרָה נֹדְעֵת לָהֶם שָׁנַתְנָן לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה שָׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, שְׁנַיִמָּר (משלי ד), כִּי לָקַח טוֹב נִתְּתִי לָכֶם, תּוֹרַתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ: טוֹ הַכֵּל צְפוּי, וְהִרְשׁוּת נִתּוּנָה, וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוּן. וְהַכֵּל לְפִי רַב הַמַּעֲשֶׂה: טוֹ הוּא הִיָּה אוֹמֵר, הַכֵּל נִתּוּן בְּעֶרְבוֹן, וּמִצּוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנִי מִקִּיָּה, וְהַפְּנִקָּס

(15) Everything is foreseen [by the Almighty] yet [though it is difficult for humans to understand] freedom of choice is granted and the world is judged with goodness yet everything is [measured out] in accordance with the abundance of good deeds.

(16) He [Rabbi Akiva] used to say: Everything is given on collateral and a net is spread over all the living [as an example, Rabbi Yohanan stated: A man's feet are a pledge for him, for they lead him to the place where he is destined to be. It happened with the attendants of King Solomon, who sent them to Luz to protect them from the angel of death where they died. He was later informed by the angel that he was only allowed to take their souls in Luz (see Sukkah 53a)]. The store is open and the owner extends credit, the ledger is open and the hand

רבנו עובדיה מברטנורא

כמטר לקחי: טוֹ הַכֵּל צְפוּי. כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי לפניו: והרשות נתונה. בידו של אדם לעשות טוב ורע בדכתיב (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו': ובטוב העולם נדון. במדת רחמים ואעפ"כ אין הכל שוין במדה זו. לפי שהכל לפי רוב המעשה. המרכה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים. והממעט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים. פי' אחר והכל לפי רוב המעשה. לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון. אם רוב זכויות זכאי. אם רוב עונות חייב. ורמב"ם פירש הכל צפוי. כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתידי לעשות הכל גלוי לפניו. ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם אי"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע. כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחהו כלל וכיון שכן הוא בטוב העולם נדון להפריע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים. שהחוטא חטא ברצונו ראוי שיענש. והצדיק היה צדיק ברצונו וראוי שיקבל שכר: והכל לפי רוב המעשה. לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב כך שכרו מרובה. שאינו דומה המחלק מאה והובים לצדקה במאה פעמים לנותן אותם בפעם אחת. וגרסת רמב"ם היא והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי גודל המעשה: טוֹ הַכֵּל נִתּוּן בְּעֶרְבוֹן. רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה. לאחר דמתבעי תמן מובילין יתיה: ומצודה פרוסה. יסורין ומיתה: החנות פתוחה. ובני אדם נכנסים שם ולוקחים בהקפה: והחנוני מקיף. ומאמין לכל הבא ליטול. כך בני

[always] records. Whoever wishes to borrow may come and borrow, but the collectors [i.e., punishment and unfortunate happenings] go round regularly, every day, and collect payment from man, whether or not he agrees. They [the punishments] have proof on which to rely [for their claims], and the judgement is a righteous judgement, all [even the wicked after receiving their punishment] are

פתוח, והיד כותבת, וכל הרוצה ללוות יבוא וילווה, והגבאים מחזירים תדיר בכל יום, ונפרעין מן האדם מדעתו ושללא מדעתו, ויש להם על מה שיסמוכו, והדין דין אמת, והכל מתקן לסעודה: יז רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה, אין יראה. אם אין יראה, אין חכמה. אם אין בינה, אין דעת. אם אין דעת, אין בינה. אם אין קמח, אין תורה. אם אין תורה, אין קמח.

prepared for the banquet [in the World to Come].

(17) Rabbi Elazar ben Azariah says: If there is no Torah there is no common civility [which is a direct cause of inability to interact with others in business or relationships] and where there is no common civility there is no Torah [for even if he studies he will eventually forget]. If there is no wisdom, there is no fear [of God] if there is no fear [of God] there is no wisdom. If there is no understanding [of the reasoning] there is no [applied] knowledge; where there is no [applied] knowledge there is no understanding. If there is no sustenance there is no Torah, an if there is no Torah there is no [rationale behind the] sustenance. He used to

רבנו עובדיה מברטנורא

אדם חוטאים בכל יום והקב"ה ממתין להם עד בא עתם: והפנס פתוח. לכתוב בה ההקפות כדי שלא ישכח: והיד כותבת. שלא תאמר אף על פי שהפנס פתוח פעמים שהחונני טרוד ואינו כותב הכל לכך אמר והיד כותבת: וכל הרוצה ללוות וכו'. היינו והרשות נתונה דלעיל שאין שום אדם מוכרח ללוות שלא ברצונו: והגבאים. יסורים ופגעים רעים: מדעתו. פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה דנתני: ושלא מדעתו. פעמים ששכח וקורא תגר כנגד דינו של מקום ברוך הוא: ויש להם על מה שיסמוכו. על הפנס ועל החונני שהוא אמן על פנסו. כך היסורים הללו הן נסמכים על מעשיו של אדם הנזכרים לפני המקום ב"ה אעפ"י שהם נשכחים מן האדם: והדין דין אמת. שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו: והכל מתוקן לסעודה. אחד צדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעולם הבא לאחר שגבו מהן את חובן: יז אם אין תורה וכו'. אין משאו ומנתו יפה עם הבריות: אם אין דרך ארץ וכו'. סוף שתורתו משתכחת ממנו: אם אין דעת וכו'. דעת הוא שמוצא טעם לדבר. ובינה הוא שמבין דבר מתוך דבר אבל אינו מראה לו טעם. ואם אין דעת לתת טעם לדבר, אין בינה. אחר שלא ידע טעמו של דבר כאילו לא ידעו. ומ"מ הבינה היא קודמת לפיכך אם אין בינה אין דעת: אם אין קמח אין תורה. מי שאין לו מה יאכל האיך יעסוק בתורה: אם אין תורה אין קמח. מה יועיל לו הקמח שבידו הואיל ואין בו תורה. נוח לו שלא היה לו קמח והיה מת ברעב:

say: One whose wisdom exceeds his deeds to what can he be compared to? To a tree that has many branches but few roots so that when the wind comes it uproots it and overturns it, as it says: “For he shall be like a juniper tree in the desert and shall not see when the good comes; rather, shall inhabit the parched places in the wilderness a salt land and not inhabited” (Jeremiah 17:6). However, one whose deeds exceed his wisdom to what can he be compared to? To a tree that has few branches but many roots so that even if all the winds of the world come and blow upon it they cannot move it from its place, as it is said: “For he shall be

הוא הִיָּה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחֲכָמְתוֹ מֵרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מְעֻטִין, וְהַרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז), וְהִיָּה כְעֶרְעֵר בְּעֵרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יבּוֹא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא תִשָּׁב. אָבֵל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֲכָמְתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מְעֻטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֵפְלוּ כָּל הַרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזוּזִין אוֹתוֹ מִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם), וְהִיָּה כְעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יבֹא חֶם, וְהִיָּה עֲלֵהוּ רֵעֵן, וּבִשְׁנַת בְּצֻרָת לֹא יֵדָאֵג, וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי: יֵחַ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חֲסִמָּא אוֹמֵר, קִנְיָן וּפְתָחֵי נְדָה, הֵן הֵן גּוֹפֵי הַלְכוּת. תְּקוּפוֹת וְגַמְטְרִיאוֹת, פְּרַפְרָאוֹת לְחֻכְמָה:

like a tree planted by the waters and that spreads out its roots by the river. It shall not see when the heat comes and its leaves will be green and shall not be anxious in the year of draught; nor shall it cease from bearing fruit” (ibid. 17:8).

(18) Rabbi Eliezer ben Hisma says: [The complex laws regarding] dove offerings [e.g., when sin-offerings were mixed up with burnt-offerings] and [the complicated laws regarding] the opening of a woman's *niddah* [cycle] are essential *halachot*. Astronomy, and numerology are condiments to wisdom.

רבנו עובדיה מברטנורא

יֵחַ קִנְיָן. קרבנות העוף קרוין קנין לשון קן צפור. ויש בהן הלכות חמורות כגון אם נתערבו חובה בנדבה או עולה שמעשיה למעלה בחטאת שמעשיה למטה: ופתחי נדה. הלכות נדה שאבדה וסתה וצריכה לשמור עד שתחזור לפתחה. ופעמים שהיא צריכה לטבול צ"ה טבילות לדברי האומר טבילה בזמנה מצוה: הן הן גופי הלכות. עיקר תורה שבעל פה שמקבלים עליה שבר: תקופות. ענין מהלך המזלות: וגימטריאות. חשבון האותיות: פרפראות לחכמה. כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקנח דרך תענוג כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בעיני הבריות: